

proze, a retrospekcija odvodi u tradicionalni romansijerski deskriptivni postupak...

Među znalački oblikovane likove, čiji se portret ne završava samo u jednoj epizodi, nego se sjenči i stvara tokom romana, trebalo bi izdvojiti lik Bele, komesara Jadrana, italijanskog oficira Dostija, komandanta Vatreneog.

Bela je ne samo oličenje fizičke i duhovne ljepote, već je i metafora za nešto što se uzdiže kao uzvišena misao, zajedno s mnoštvom drugih misli, iznad ratne klanice, što u najtežim iskušenjima komesara Jadrana iznosi u neku drugu atmosferu, stvarajući novi, intimni mikrokosmos. Jadran je zaljubljen u Belu. A jedan moral koji se potvrđivao i kalio u iskušenjima-zabranjivao je ljubav (fizičku) između boraca. Ta stvarnost, koja trenutno djeluje kao kontrastvarnost, pomaže glavnom junaku da istraje i time služi kao ideal onima koji dolaze. Postojanje nekoliko takvih uporišta prekraćuje neke moralne dileme komesara Jadrana. Ujedno, one stvaraju i protivtežu u njemu, a ta nepoznata sila ga suprotstavljajući sve više veže za prvobitnu odluku, jer se na već nagomilano iskustvo nataložilo novo i još više ga utvrdilo u ranijem ubjeđenju. Međutim, zarobljeni kapetan Dosti podsjeća Jadrana da je on odobrio njegovu vezu s Belom, da ga je čak okarakterisao kao čovjeka od povjerenja! Jadran to dobro razume pa zbog toga suđenje Beli osjeća kao sopstveno suđenje gdje se na širem planu sukobljavaju principi dobra i zla, humanizacije i dehumanizacije, čovjества i nečovjества... Tu ličnu i nacionalnu osobenost Kovačević razlaže i obrazlaže držeći je neprekidno u žiži interesa, tako da njegovi junaci pre-rastaju regionalne i nacionalne okvire težeći ka univerzalizaciji.

Komesar Jadran je sukobljen emotivno i racionalno sa svijetom u sebi i svijetom oko sebe. U tom sukobu on je hrabar i postojan patnik koji ne posustaje pod bremenom odgovornosti. Iskonska patnja mladića revolucionara, u kojoj on prelazi okvire revolucionarnog morala i dostiže visine jednog novog, boljeg života — glavna je literarna filozofska preokupacija Kovačevića. Već ovim svojim odlikama *Humka* idejnom porukom nadmašuje običan »špijunski« roman. Kovačevićeva umjetnička opservacija nije se zaustavila samo na pomenutom psihološkom nivou, već ide mnogo dublje.

Pisca ovog romana, junaka dvije revolucije, španske i jugoslovenske, zaokupljaju mnogo veće moralne dileme: pravo revolucionara da se ponekad, bar za trenutak, nađe u ulozi optužene strane.

Jedan od junaka koji jednim potezom razmršava taj čvor je komandant Vatrene: donosi odluku da se Bela oslobodi optužbe i spaljuje tekst smrtne presude. Međutim, kurir Zreli preduhitrio je komandanta: iako nikad nije sažaljevaao na smrt osuđene fašiste, odlučno odbija da osudi i pogubi djevojku obrazlažući to riječima: »Djevojka je zaslužila da se bori i živi.«

Djevojci se dalo da se bori, ali ne i da živi. Ne saznajući za smrtnu presudu koja joj je bila izrečena, pa poništena, Bela gine u borbi i time životom riješava sve dileme o njenoj klasnoj i ljudskoj pripadnosti.

Otkrivajući naličje rata, Kovačević je u ljudima tražio njihovu ljepšu stranu. Više od vjere u čovjeka ovdje je istaknuta vjera u čovječnost. Ličnosti zato nijesu uljepšane, nema ružičastih boja niti kompromisa koji bi izjednačavao borce a zadržavao samo razlike u njihovim pozicijama, jer ni borba nije samo vojnička već i ideološka...

Međutim, na kraju se sučeljavamo s pitanjem: da li je djevojičina smrt omogućila da se skine problem njene »krivice«?

Komesar Jadran poslije rata postaje introvertovana ličnost, usredsređena na svoj unutrašnji svijet. Veliki bol, izazvan smrću voljene djevojke, uticao je da se stalno nastani blizu njenog groba i utjehu potraži u sjećanjima na prošlost. Ma koliko bio okrenut sebi i zaokupljen svojim mislima i osjećanjima, Jadran će kao neizlječivu ranu nositi i osjećati tragediju svoje zemlje i svog naroda u čiju su slobodu ugrađeni i životi takvih ljepotica kao što je bila Bela.

Vrijeme i prostor u ovom romanu Veljka Kovačevića dobili su univerzalno značenje. Ovim svojim odlikama Kovačevićevo književno djelo višestruko je obogatilo našu književnu tradiciju.

DANIJELO NAČINOVIC: »OBALJE, MASLINE I TRGOVI«,

»Istarska naklada«, Pula, 1980.

Piše: Ivica Župan

Prva zbirka pripovijedaka suvremenog hrvatskog pjesnika i pripovjedača Danijela Načinovića (1952), *Obale, masline i trgovi*, podastire četrnaest pripovijedaka koje sjedinjuje motiv Istre kao pozornice na kojoj se odvija njihovo zbivanje. Prvi dio zbirke pripada stvarnosnoj prozi, u kojoj Načinović nudi viđenje Istre, koje, uz ostalo, karakterizira potpun odmak od iskustva tzv. zavičajne proze što je Istru prikazivala isključivo kao porobljenu i ugnjetanu zemlju. Načinović nudi galeriju čudnih likova, nerijetko pravih spodoba, ali i »običnih« ljudi iz puka u nesvakidašnjim, često bizarnim i začudnim situacijama. Zadore u egzistencijalne probleme čovjeka što proizvljuje krizu svog vremena i najčešće pripovijeda o dubljim poremećenosti i devijantnosti po-

vjesne zbilje. Bizarnost i čuda najčešće se događaju u trenucima društvenog rasapa, za ratova, kuge, suše i gladi, koji obilježavaju trajanje Istre kao krvave povijesne pozornice. Iz tog ciklusa karakteristične su i uspjele priče *Jadre Rukac Leo Porigha grozomorani njihov fatum i Legenda o krilatim magarcu*.

Drugi dio zbirke donosi fantastične pripovijetke kojima se Danijel Načinović uglavljuje, doduše malo prekasno, u suvremenu hrvatsku fantastiku, malone kao ravnopravna pojava, vežući se za generacijski modernitet i literaritet, navlastito u oduljoj pripovijesti *Poznavalac gljiva*. Činjenica je, doduše, da se Načinović još uvijek bolje snalazi u stvarnosnom proznom konceptu, jer njegove fantastične priče nemaju naročitu unutarnju koherenciju, često su amorfne i krhke, ponekad nepoentirane, no i takve one najavljuju solidna pisca. Ako se Načinović opredijeli za stvarnosnu prozu — o čemu ćemo saznati tek kada bude objelodanjena njegova iduća zbirka pripovijedaka, od koje je samo korak do zavičajnog, odavno potrošena koncepta — zauvijek će ostati istarski pisac. Uznastoji li i uznapređuje u modernim intencijama jednog dijela svojih proznih zapisa, ne treba brinuti za svoju književnu budućnost.

Ono što zbirku *Obale, masline i trgovi* izdvaja iz tekuće hrvatske prozne produkcije jest izuzetna piščeva sposobnost namješavanja stvarnosnih i fantastičnih elemenata, a da pri tom jedan prozni koncept ne zatire drugi, kao što je to slučaj kod ostalih mladih fantastičara, koji su ili ostali zakleti fantastičari, ili su pristali uz realističku, najčešće ruralnu prozu. Načinović je, unatoč tomu što mu se zbirka načelno račva na stvarnosnu i fantastičnu prozu, u nekoliko primjera dokazao da oba prozna koncepta mogu sretno koegzistirati u jednoj priči. Pisac, naime, pokušava obnoviti tradicionalne obrasce pripovijedanja inkorporiranjem fantastičnih elemenata i segmenata i pronaći nove, nepotrošene mogućnosti izričaja.

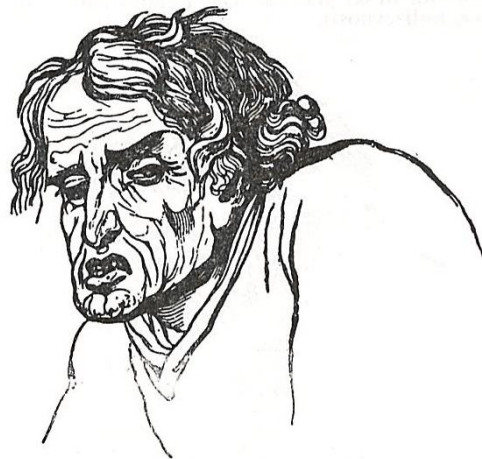
Inovacije suvremene hrvatske fantastične proze ostavile su svoje tragove na Načinovićevu narativnom umijeću. Njegova se rečenica odlikuje lirskom bujnošću i baroknošću u onom obliku prozne raskoši i prenatrpanosti kakvu je anticipirao Jorge Luis Borges i prezasićenom metaforičnošću što namjerno stoji na rubu maniriranosti i preciznosti.

Rudi Šeligo: »DA LI DA TE POSPEM LIŠCEM«

Rad, Beograd, 1979.

Piše: Vlado Kopic

I najpovršniji osvrt na rezultate literarnog delanja Rudija Šeliga, čak i u situaciji kada se čitalačka publika srpskohrvatskog jezičkog područja još uvek nije mogla upoznati s njegovim celokupnim opusom, donekle mora biti određen danas već sagledivom činjenicom da je Šeligo, po svoj prilici, najznačajniji i najosobniji pripadnik one grupe autora (Božić; od mladih Švabič, Rupel) koja je tomok dve protekle decenije široko razmakla granice slovenačkog proznog izraza, kako na planu formalnih rešenja, tako i izborom i tretmanom novih sadržaja i njihovih književno-ideoloških potpora, opravdanja i ishodišta. Ne manje bitno je naglasiti da je ovaj začetnik, najuporniji pregalač i pobornik već dosta tumačenog i protumačenog slovenačkog realizma, takođe i vispren i nadahnut dramski autor, koj je svojim dramskim delima (*Čarobnica iz Gornje Davče*, *Lepa Vida*) zadao

EVIL-SPEAKING.

[face p. 35.]

spletkavost

još jedan blagotvoran udarac domaćoj dramatici i proizveo pravi dar-mar uspeha i promena perspektive na opštejugoslovenskoj sceni, a iz dvojine perspektive upravo okončanog čitanja nedavno objavljenog prevoda Šeligovog kratkog romana *Da li da te pospem lišćem* i istovremenog prisećanja na njegov prvi roman *Triptih Agate Svarckobler*, ovom galimatijasu "pohvala" i njima srodnih sudova bi podjednako nužno bilo pridodati tvrdnju da je Šeligo i fascinantan majstor kratkog romana, upravo jedan od onih i onakvih kojima naše jugoslovenske književnosti ne obiluju, a koji su im potrebni, nužni, u ovom čudesnom *vremenu romana*, koje sve više prerasta u vreme kraće prozne forme.

Ovaj, najkraći među kratkima, Šeligov romansijerski poduhvat, sa nepunih 59 stranica malog formata, zaista je po mnogo čemu izniman primer gotovo neverovatnog sažimanja romanescne forme i njom omeđenog sadržaja u takav literarni rezultat kojem sveopšte prisutna minimalizacija ne oduzima ništa od celovitosti, unutrašnje kondenzacije i bogatog saglasja svih nužnih naboja, pri čemu još uvek ostaje dosta mesta i za prisutnu atomizaciju zbivanja, parcijalizaciju i vremensko raslojavanje radnje romana, dakle za sve one unutrašnje i već dobro nam znane odlike Šeligovog proznog instrumentarija.

Na planu sadržaja, tj. na planu čitljivih značenja, roman se razotkriva kroz slučajnu prinudnu izolovanost dveju *junakinja* romana, uteklih u neku vrstu planinske kolibe-spremišta, neznatno udaljenog od auto-puta, sve u definisanom, ali nejasnom, predelu utopljenom u kišu i nevreme. Tako se opšta mreža likova i zbivanja već početnim elementima teksta zasniva u prostoru izolovanosti, otuđenosti, neostvarenosti, sveopšteg sivila, koji je prvobitno grubo naznačen primarnim situiranjem stanja, okolnosti i okoline kroz nagomilavanje negativnih elemenata. Vremenska nepogoda, fizička nelagodnost (promočenoš) likova, autoput bez saobraćaja, neadekvatna polna struktura para (dve žene), čine inicijalni okvir one posvemašnje neostvarenosti, neautentičnosti i nezadovoljstva koje će se dočim, kroz paralelne tokove teksta, razgranati i u svojoj svojoj razmeri i uvećanju iskazati kako kroz osnovni tok zbivanja, odnosa, dijaloga između mladih žena okruženih nevremenom u šupi s lišćem, tako i kroz podjednako zastupljene fragmente teksta situirane u druge vremenske ravni, ali s srodnim ishodištima i konačnim opsegom značenja. Prema opštem sklopu i strukturi parcijalnih značenja fragmentiranih u izrazito razudenoj mreži proznog tkiva, *Da li da te pospem lišćem* se ponajpre može očitavati kao svojevrsan traktat protiv malograđanštine i njenih nusproizvoda, ali u istoj meri i kao složena slika brojnih problema savremenog čoveka (pogotovo mladog), koji *jeste* voljan i svestan nužnosti da gradi egzistenciju u opreci opštem kancelarijskom duhu, životu satkanom od prevlasti predmeta, šablona, pošasti potrošnje i mehanizacije duha, ali je istovremeno tako duboko uronjen u pojavne oblike upravo takvog kompleksa bitisanja, da svi elementi žudene pobune i težnje za uspostavljanjem *razlike* ne sežu dalje od bezizlaza i postaju samo raznoliki varijeteti jedinstvenog apsurda i neprilagodjenosti.

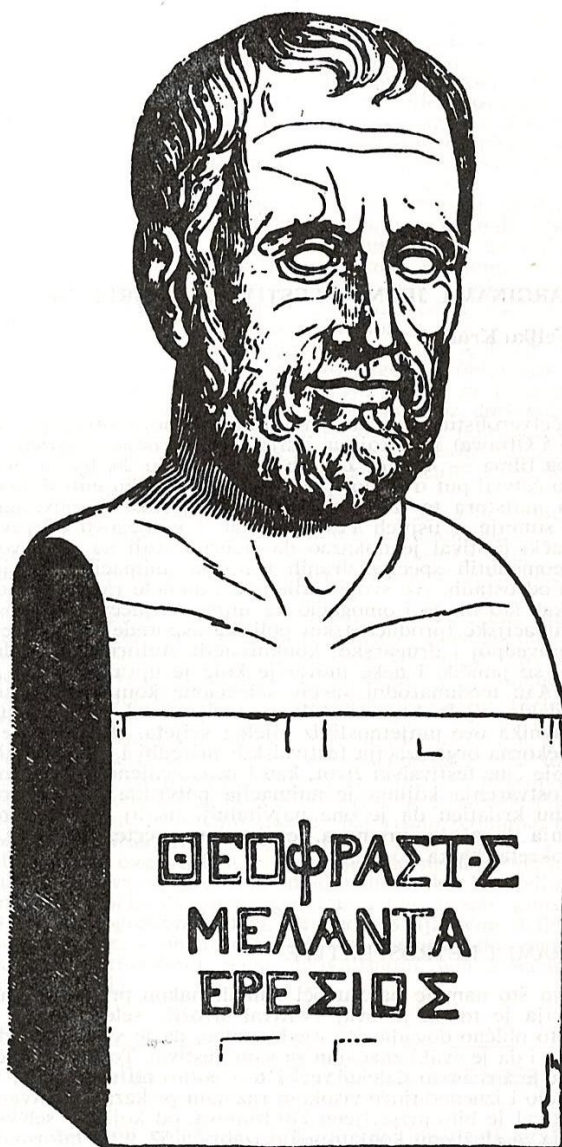
Ovakav, za Šeliga već karakterističan sadržaj, kao i idejni okvir romana, ostvareni su ne manje nam znanim i ovom autoru svojstvenim literarnim obrascima i finesama koje se već navode i kao osnovne stilske odrednice reističkog proznog postupka. Osnovni formalni oblici eksplikacije Šeligovih reističkih težnji se i u ovom njegovom delu iskazuju prvenstveno kroz izraženo prisustvo onog tipa visoke, do krajnosti dovedene objektivnosti i deskriptivnosti u kojoj se dokidaju razlike u tretmanu i hijerarhiji između subjekta i objekta, u kojoj se svet ljudi i svet predmeta javljaju izjednačeni i podjednako raščlanjeni na sastavne delove i njihove proste manifestacije i interakcije, predstavljeni kako se o-stvaruju i po-stvaruju kroz fragmente radnji, pokreta, kroz njihova parcijalna i fragmentarno autonomna značenja i vrednosti. Šeligove *junakinje* su strogo izdvojene na gornje i donje delove tela, na njihove odnose, položaje. Raščlanjene su na kosu, kolena, stopala, ruke, šake, prste, na delove odeće. Njihove kretanje, radnje, pokušaji komunikacije, dodira, pa čak i erotskog kontakta, uvek su nepotpuni, delimični. Trup dodiruje trup, kosa kosu, ruka bedro ili grudi, reči se sukobljavaju s rečima, značenja sa značenjima, smisao sa smislom, ali punoće, celovitosti i jedinstva ne može biti i nema ga.

Kao sretno pronađen i konstruisan korelativ ovakvim stanjima i težnjama funkcionišu i formativni elementi Šeligovog proznog iskaza. Njegova rečenica je gramatična, ali često se očitava kao iščašena, svedena, eliptična. Čitavi nizovi rečenica protiču pred okom čitaoca bez punog imenovanja subjekta. Pasusi, rečenice, pa čak i njihovi sastavni delovi se u procesu čitanja moraju dopunjavati, doricati iz neizrečenog ili iz šireg konteksta. Tako se i čitalac, kao tragalac za smislom ili za dočitanjem i razotkrivanjem nesmisla, nalazi sa Šeligom na istom zadatku — i to u dvostrukom smeru. Zatran pojednostima, prinuđen je da analizira, izdvaja bitno, prepoznaje ga, klasifikuje i čini generalizacije: i obrnuto, suočen s ponovljenom i posvemašnjom fragmentarnošću, prinuđen je da se obraća celini, širem kontekstu, da bi ga ispitaio, ponovo dosegnuo, sveo na ono što je primenljivo na parcijalni oblik i funkciju, i tako se vratio pojednosti.

Shodno svemu tome, Šeligovo delo još jednom otkrivamo kao delo višestrukih i višeznačnih težina, ali i kao delo koje se odlikuje jedinstvenom doslednošću u postupku i nezaobilaznjem

inicijalnog postavljenih tematskih i formalnih problema. Ono je, gastronomskim rečnikom razmatrano, često sirovo, krto u svojoj usmerenosti na detalj, na objekat i na funkciju, no lako se može osetiti da Šeligovi obezličeni fragmenti likova, sveta stvari i govora odišu izuzetnim primesama emocionalnih naboja, da u svojoj obezduhovljenosti ipak zrače zanosom, traženjem i nenalaženjem, tragikom, žudnjom, da u njima često ima patosa i tajanstvenih odjeka snage nečega što zrači duboko ljudskim naponom i pogada čula, ali se analitičkim procesom ne može razložiti i u potpunosti odrediti. Ponori i prividne praznine Šeligovog teksta su artifičijelno stvoreni prazni prostori koji su svesno i beskompromisno očišćeni od svega što je blisko deklarativnom humanizmu. Oni se čine nenaseljeni punim čovekom, svim licima njegovih strasti i drama, no kao što i fizički odjek nastaje uz učešće praznina, tako se i svedeni i na izgled ljudskim potencijalima i odlikama nepodložni fragmenti Šeligovog sveta, teksta, glasaju pomalo tajanstvenim odjecima istinskih drama savremenog čoveka, u kojima čovek često jeste potisnut u drugi plan funkcijama, predmetima, apstrakcijama, ali je njima i u interakciji s njima i osvetljen, ocrtan, sazdan, označen — i to hladnom, ali efikasnom, preciznošću koja zapanjuje.

Šeligov svet, dakle, nije svet samo za čoveka, niti samo čovekov. Čovek je u njemu zatran, okružen, potisnut i određen svim onim što je sam stvorio postavši funkcija među funkcijama i odraz među odrazima. On je određen onim što je konačno i ne potpuno odredljivo, mada uvek prisutno, čvrsto i stvarno. Podložan je svemu, često isuviše i *samo* podložan, te time sputan u svetu, u delanju: ali je, uprkos svemu, prisutan i ponekad svestan svoje pozicije. ma kako ona, po Šeligu, bila gorka i obes-pokojavajuća.

THEOPHRASTOS.

[front.]

teofrast